

Adabiyotlar

1. Baymetov B.B. & Sharipjonov M.S.O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 261-267.
2. Baymetov B. & Sharipjonov M. (2021). Oliy pedagogik ta'limda talabalarga inson qiyofasini amaliy tasvirlash jarayonida ijodiy kompyutyensiyalarini rivojlantirish. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(3), 1066-1070.
3. Boltaboyevich B.B. & Shokirjonugli S. M. (2020). Formation of creative competences of the fine art future teachers describing geometrical forms (on sample of pencil drawing lessons). *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 1996-2001.
4. Sharipjonov M.S. O. G. L. (2021). Oliy pyedagogik ta'limda talabalarga muammoli mashg'ulotlarni tashkil etish texnologiyalari. *Science and Education*, 2(2), 435-443.
5. Шарипжонов М. & Икромов М.Д. (2018). Tasviriy san'atda animalizm janri. *Научное знание современности*, (5), 94-96.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada tasviriy san'at fani darslarida natyurmort ishlashning soddalashtirilgan usullari va bosqichlari yoritib berilgan. Shuningdek, Tasviriy san'atni o'qitishda natyurmort mavzusi muhim o'rin tutadi, chunki natyurmort orqali siz ushbu janming turli xil turlari orqali ham ijodiy, ham tarbiyaviy vazifalarni hal qilishi ilmiy asoslangan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье описаны упрощенные методы и этапы работы натюрморта на занятиях изобразительным искусством. Также тема натюрморта играет важную роль в преподавании изобразительного искусства, поскольку научно обосновано, что посредством натюрморта вы решаете как творческие, так и образовательные задачи через различные виды этого жанра.

SUMMARY. This article describes the simplified methods and stages of still life work in fine arts classes. Also, the topic of still life plays an important role in the teaching of fine arts, because it is scientifically based that through still life you solve both creative and educational tasks through various types of this genre.

ИНФОРМАЛ ТЭЛИМ ТИЙКАРЫНДА ИНФОРМАТИКА ОҚЫТЫҒЫШЛАРЫНЫҢ ҚӘНИГЕЛИГИН АРТТЫРЫҒЫ МЕТОДИКАСЫ

К.Ж.Жолдасова – таяныш докторант

*А.Авлоний атындағы педагогларды кәсіптік раўажландырыу
хәм жаңа методикаларға үйретіу миллий-изертлеу институты*

Таянч сўзлар: малака ошириш, малака ошириш турлари, информал таълим.

Ключевые слова: повышения квалификации, виды повышения квалификации, неформальное образование.

Key words: professional development, types of professional development, informal education.

Бүгинги күнде қәнигелигин арттырыу процесси тийкарынан билимлендириу шөлкеми негизинде шөлкемлестирилиуи нәзерде тутылған болып [1], заманағой халық-аралық изертлеулер хәм әмелдеги тәжирийбелер, тәлим түри қәнигелестирилген билимлендириу шөлкеминен тысқарыда да әмелге асырыу мүмкин екенлигин көрсетпекте. Қәнигелигин арттырыудың бундай формасы хәзирги күнде раўажланған мәмләкетлерде әмелде бар болып, билим хәм көнликпелерди арнаулы билимлендириу шөлкеминде емес, бәлким тиккелей турмыслық процесслерде, сыртқы орталықтан кирип келген информацияларды өзлестириу, кәсіп-леслер искерлигин бақлау хәм олардың унамлы тәжирийбелерин өзлестириу мүмкин екенлигин дәлийләмекте.

Хәзирги информацияласқан жәмийетте туўрыдан-туўры кәсіптік искерлик даўамында жүзеге келетуғын мәселелердің шешимин табыуы шөлкемлестирилетуғын қәнигелигин арттырыу процессинен үмитленіуден, күнделикли информацияларды өзлестириуден алынатуғын билим хәм көнликпелер пайдалы екенлиги сезилмекте. Соның менен бирге, кәсіптік искерлик даўамында зәрүр болатуғын информацияларды басқа дереклерден (сабақ өтиу, басқа сабақларда хәм оқыу семинарларында қатнасыу, социал тармақларды бақлау) де ийелеуи мүмкин.

Бүгинги күнге шекем оқытыушылардың қәнигелигин арттырыу процессин изертлеу объекти сыпатында таңланған жағдайда илимий - теориялық машқалаларды үйренген илимпазлар, қәнигелер хәм илимий изертлеу нәтийжелерин анализлеу керек екенлигин көрсетеди.

Қәнигелигин арттырыу системасын раўажландырыу бойынша шет мәмләкетлердеги изертлеушилер үзликсиз қәнигелигин арттырыу процессин ересек жастағылардың мүтәжликлери хәм турмыслық тәжирийбелери тийкарында шөлкемлестириу, оқыу процесси машқалаларын шешіуе бағдарлау, қәнигелигин арттырыу максетин оқыу процесси қатнасыушылары менен биргеликте алып барылуы зәрүр екенлигин айттып өткен [2:221].

А.И.Кукуев андрагогиканың айрықша өзгешеликтери сыпатында ересек жастағылардың тәлим алыуда үйренетуғын мәселелери бойынша алдыннан анық ойда сәўлелендириу хәм мотивге ийе болуы себепли актив

позицияны ийелеуи, өзін-өзи активлестириу хәм раўажландырыуға қаратылған ишки көрсетпелердің бар екенлиги, кәсіптік искерлигиндеги ўазыйпалар хәм машқалаларды шешіуе мөлшерленген билим хәм компетенцияларын ийелеуе мүтәжлик сезиуин айттып өткен [3:108].

Республикамыз илимпазларынан Д.Х.Шадиметова тәрепинен қәнигелигин арттырыу системасын раўажландырыу максетинде “қәнигелигин арттырыу хызмети бойынша перспективалы диверсификацияланған интерактив мультимедиа көринисиндеги аралықтан оқытыу системасына өтиу стратегиясы усыныс етилген” [4:7] хәм “билимлендириудің сапасын арттырыуда қаржыларды азайтыу зәрүр екенлигин инабатқа алған ҳалда, қәнигелигин арттырыуда өмир бойы билим алыу үзликсизлиги принциптерин хәмде “топарда” тәлим алыудан индивидуал қәнигелигин арттырыу принципине өтиу зәрүрлигине итибар қаратады, бундай тәлим интернет арқалы “Online” системасына өтиуди талап етеди [4:20].

А.Ибрагимов Республикамызда қәнигелигин арттырыу бойынша алып барылған изертлеулерди улыўмаластырган ҳалда төмендеги пикирлерге келген. Атап айтқанда, процессти инновацион басқарыу, тәлим максетин стратегиялық жобаластырыу, тураклы сапа қадағалауын алып барыу, ... кәсіптік шеберлигин баҳалаудың нәтийжели механизмлерин ислепп шығыу, қәнигелигин арттырыу хызметин көрсетиуши шөлкемлер түрлерин кеңейтиу; қәнигелигин арттырыуға системалы қатнаста болуу, тек ғана курслар даўамында емес, бәлким курслар аралығында да стилистикалық жәрдем көрсетип барыу арқалы қәнигелигин арттырыудың үзликсизлигин тәмийинлеу, олардың дәретиушилик активлиги хәм өзбетинше тәлим алыуына итибарды күшейтиу; процесске инновациялық технологияларды ақылға сай ен жайдырыу, қәнигелигин арттырыудың жаңа формаларын қоллау хәмде жұмысларында шөлкемлестириуе әхмийет қаратыу”, керек екенлигин айтады [5:17].

Келтирилген түрли тараўлар бойынша улыўма қәнигелигин арттырыу процессинин шөлкемлестирилген - педагогикалық, илимий - методикалық, психологиялық хәм басқа тәрептери

бойынша алып барылған изертлеулер анализинен көриўимизге болады, еле бул тараўда өз шешимин кўтип атырған машқалалар бар болып, бул сыякы машқалаларды улыўма орта билим бериў мектеплери информатика пәни оқытыўшыларының қәнигелигин арттырыў процессинде де ушыратыўымыз мүмкин.

Бунда жоқарыдағы келтирилген илимий изертлеулердин анализлери нәтийжесинде информатика пәни оқытыўшыларының процессин информатика тәлим тийкарында раўажландырыўда төмендеги концептуал қағыйдаларға тийкарланыў зәрүр:

“Билимлендириў ҳаққында” ғы нызамда ересек жастағыларды оқытыўға арналған тәлим түрлерин анализлеў:

- информатика пәни оқытыўшыларының қәнигелигин арттырыўға қойылған талаплар, қәсиплик искерлигиниң айрықша тәреплерин анализлеў;

- оқыў процессин автоматластырыў, заманағой санлы технологияларды енгизиў арқалы оқытыўшылардың “қәсиплик искерлиги даўамында күнделикли қәнигелигин арттырыў” ын шөлкемлестириў хәм оқыў процессиниң әмелияты менен өзара интеграциясын тәмийинлеў;

- информатика пәни оқытыўшыларына қәсиплик искерлиги даўамында тийкарғы жумысынан ажыралмаған ҳалда заманағой санлы технологиялардан нәтийжели пайдаланыўды үйретиў, қәсиплик искерлиги ушын зәрүр болатуғын билим хәм қонлиқпелерди ийелеўине шараятлар жаратыў;

- қәнигелигин арттырыў процессинде информатика пәни оқытыўшыларының заманағой пикирлеўи хәм санлы технологиялардан әмелиятда нәтийжели пайдалана алыўын раўажландырыўға имканиятлар бериў.

Бул концептуал қағыйдалар тийкарында улыўма орта билим бериў мектеплери информатика пәни оқытыўшыларының қәсиплик искерлиги өзгешеликлерин үйрениў, қәнигелигин арттырыў процессине қойылған мәмлекетлик билимлендириў талаплары, тийкарғы жумыстан ажыралмаған ҳалда қәнигелигин арттырыў ушын бар болған имканиятлар, күнлик жумыс режими хәм басқа тәреплерин анализлеў, олардың нәтийжелерине қарай күнделикли қәнигелигин арттырыўды нәзерде тутатуғын-пүткил қәсиплик искерлиги даўамында үзликсиз қәнигелигин арттырыў процессин шөлкемлестириў зәрүрли әҳмийетке ийе болады, деген жуўмаққа келиў мүмкин.

Информал тәлимниң мақсети қандайда бир мақсетке ямаса анық бир компетенцияны ийелеўге ерисиўди нәзерде тутылмағанлығы себепли мәжбурий тәлим формасы есапланбайды. Себеби, оқытыўшылар өзлери қәлеген ўақытта этираптағы оқытыўшылар ямаса жәмийеттеги басқа орталықлардан қәсиплик искерлигине тийисли мағлыўматларды өзлестириўи, оны әмелиятта қандай қоллаўды түсиниўи мүмкин. Бундай жағдайда оқытыўшылардың қәнигелигин арттырыўы тәбийий болып, өзін-өзи раўажландырыўға қаратылған орталық қәлиплеседи.

Сол себеплиде информал тәлим процессинде информатика пәни оқытыўшыларының жеке хәм қәсиплик раўажланыўын илимий - педагогикалық

тәрептен изертлеў хәм оның теориялық хәм методикалық тийкарларын раўажландырыў зәрүрлиги жүзеге келмекте.

Үзликсиз қәнигелигин арттырыў процессинде оқытыўшылар қәсиплик искерлиги хәм турмыс-тәризи арасында сәйкесликте излеўи хәм буған сәйкес түрде өз жумысларын стратегиялық жобаластырыўы мүмкин. Турмыс хәм қәсиплик искерлиги даўамында жумыслар стратегиясын қәлиплестириў оқытыўшы турмысы хәм қәсиплик искерлигинде индивидуал траекториясындағы типологиялық айырмашылықларды есапка алған жағдайда әмелге асырылыўы мақсетке муўапық.

Бул процесс тек информатика пәни оқытыўшылары тәрепинен активлик көрсетилгенде жүз бериўи мүмкин. Бул оқытыўшының өзін-өзи билиўине хызмет етип, оның қәсиплик искерлиги хәм жеке турмысында жетилискенликке ерисиўине жәрдем береді. Бундай оқытыўшы тек ғана маман оқытыўшы ғана емес, бәлким хәр тәреплеме жақсы, жетик қәниге болыўға ҳәрекет етеди хәм сол себепли мудамы өзиниң раўажланыўы ҳаққында ойлайды.

Солай етип, информатика пәни оқытыўшыларының жеке хәм қәсиплик раўажланыўы ушын информал тәлимнен пайдаланыўдың ақтуаллығы анық. Биринши нәўбетте, оқытыўшының жеке хәм қәсиплик раўажланыўын концептуал түсиниў зәрүрлиги менен байланыслы екенлигин көриўимиз мүмкин. Екиншиден, үзликсиз тәлим әмелияты (атап айтқанда, информал тәлим) жедел раўажланып атырған бир дәўирде оқытыўшының жеке хәм қәсиплик раўажланыўының теориялық тийкарларын ислең шығыў зәрүрлиги пайда болмақта. Үшиншиден, информал тәлим тараўында фундаментал жергиликли изертлеулердин жоқ екенлиги.

Айрым тәжирийбелерде қәнигелигин арттырыўды тәлимниң формал, ноформал хәм информал түрлери тийкарында әмелге асырыў мүмкин екенлиги белгиленип, оларда формал тәлимде оқытыўшылар, фасилитаторлар хәм басқалар қатнасыўында әмелге асырылатуғын рәсмий оқыў процесси және оның нәтийжесинде сертификат ямаса басқа хўжетлер берилетуғын курслар хәм ноформал тәлимде хәр қыйлы тәлим шөлкемлері менен шерикликте алдыңғы усыллар хәм басқа жаңалықларды енгизиў хәмде информал тәлимде хәр бир қатнасыўшы айрым, яғнай жеке өзи қатнасуғын хәр қыйлы илажлар, семинарлар ямаса күнделикли турмыстағы пайдаланылатуғын байланыс қураллары тийкарында билимлерди өзлестириў нәзерде тутылыўы айтып өткен [6:278].

Кейинги жылларда информал тәлимди әмелиятқа енгизиў бойынша алып барылып атырған изертлеулер саны жыл сайын артып бармақта. Бунда информал тәлим нәтийжелилигин тәмийинлеў ушын тәлим формалары, оқытыў қураллары, оқыў нәтийжелерин бахалаў усылларына айрықша итибар қаратыў керек.

Улыўма алғанда, оқытыўшылардың билим хәм қонлиқпелерин заманағой талаплар тийкарында раўажландырыў, оқытыўшылардың жеке хәм қәсиплик раўажланыўы ушын информал тәлимнен пайдаланыўдың ақтуаллығы, концептуал қағыйдаларға тийкарланып, қәнигелигин арттырыў түрлери хәм оқытыў қураллары келтирилген.

Әдебиятлар

1. Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги Қонуни 2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон.
2. Manijeh Sadeghi, A. Shift from Classroom to Distance Learning: Advantages and Limitations //Sadeghi International Journal of Research in English Education. 2019. №4:1. -P.80-88.
3. Кукуев А.И. Андрологический подход в образовании взрослых. -Ростов на Дону: «Булат», 2008. -С.176.
4. Шадиметова Д.Х. Таълим хизматлари бозорида малака ошириш тизими маркетинг стратегиясини такомиллаштириш (иктисодиёт соҳаси профессор -ўқитувчилари малакасини ошириш институтлари мисолида): Иқтис. фан. номз.. д-ри. -Т.: 2011. 155-б.
5. Ибрагимов А. А. Халқ таълими ходимлари малакасини ошириш тизимини кўп векторли ёндашув асосида такомиллаштириш: Дис. ... пед. фан. буйича фалс. док. -Т.: 2018. 186-б.
6. Санько А.М. Средства обучения в условиях цифровизации образования: учебное пособие. – Самара: 2020. –С.100.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада малака ошириш жараёнининг имкониятлари, малака ошириш жараёнини информал таълим ёндашуви асосида такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинган ва бу таълимнинг имкониятлари бўйича фикр ва таклифлар тақдим этилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлены мнения и предложения о возможностях процесса повышения квалификации, а также проведен анализ проблемы развития процесса повышения квалификации на основе неформального образования.

SUMMARY. This article presents opinions and possibilities of the process of advanced training, as well as an analysis of the problem of developing the process of advanced training based on informal education.

METHODS OF TEACHING OF THE RUSSIAN LANGUAGE IN THE KARAKALPAK PRIMARY SCHOOL

A.A.Khodjanizyazova – candidate of pedagogical sciences, associate Professor

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch soʻzlar: rus tili, metodika, dars, oʻqitish, grammatizatsiya, harflar, tovushlar, rus tilida oʻqish va yozish, rus tili chet tili sifatida, tinglash, oʻqish.

Ключевые слова: русский язык, методика, урок, обучение, грамматизация, буквы, звуки, русская грамота, русский язык как иностранный, прослушивание, чтение.

Key words: Russian language, methodology, lesson, teaching, grammaticalization, letters, sounds, Russian literacy, Russian as a foreign language, listening, reading.

Nowadays normative documents related to education, science and innovation have been defined and formed in our republic.

According to the President of the Republic of Uzbekistan, two most important laws were adopted, which laid a solid foundation for the creation of a coherent system of continuous education of a modern type - "On Education" («Об образовании») and "On the National Program for Personnel Training" («О Национальной программе по подготовке кадров»). As a result of their implementation, during this short historical period, fundamental changes occurred not only in the form, but also in the essence of the country's education system [1].

An objective need of modern society, especially in the context of reforms of all its structures, including education, is to find optimal ways to increase motivation when learning languages. In our country, Russian is a native or second language, but Russian is also studied as a foreign language. Now, starting from the 2021 academic year in Uzbekistan, Russian (as foreign language) is studied in all types of education, from preschool educational institutions to universities (for groups with non-Russian language of instruction). The concept covers teaching the Russian language in grades 2-11 with a non-Russian language of instruction. Teaching Russian language and literature in Karakalpak classes should be focused on a communicative goal [5]. Formation of knowledge, skills and communicative competencies, as well as the ability to talk about yourself and your family, friends, place of residence, interests in Russian, as well as words and expressions used in the dating process, knowledge of the necessary terms, the ability to apply them in speech, understanding the main meaning of the text, in connection with this, Russian is studied as a foreign language and therefore grammaticalization complicates its assimilation.

The concept should be based on the study of Russian as a foreign language. Teaching Russian as a foreign language, like any other educational and applied discipline, cannot be carried out without a solid theoretical foundation, since without theory, without knowledge of the psychology of learning, the process of teaching a language will be reduced to a difficult-to-control development of pedagogical intuition, and in the worst case - to a mechanical one. Knowledge of the basic concepts and basic principles of teaching, the psychology of language acquisition, a conscious choice of means and practical teaching techniques based on fundamental theory, mastering the experience of the best teachers, mastering the method of critical analysis of teaching activities, as well as critical verification of the results of their work contributes to a significant increase in the professional skills of teachers Russian as a foreign language [3].

The period of teaching Russian literacy is the most important period in the process of learning the Russian language by Karakalpak students. During this period,

students must firmly master the basics of the task, which is defined as the task of learning to read, write and understand what they read. During this period, students should receive the foundation on which all further work on their study of the Russian language will be built, which will therefore largely determine the entire course of further work.

The ability to listen and understand simple Russian speech, the ability to pronounce Russian words, perform syllabic and sound-letter analysis, the ability to correctly pronounce Russian sounds, initial sentence construction skills, stress, intonation - all this is acquired by the student during the period of learning to read and write. And how all this is delivered - correctly or incorrectly, thoroughly or superficially - will determine how students will perceive new, more complex material in the future. Therefore, before starting to teach Russian literacy to Karakalpak students, the teacher must firmly understand several general provisions in this regard, in order to then firmly adhere to them. *The first point* is not to overestimate the fact that children have already mastered literacy in their native language, that they can already read and write. It is indisputable that children, when learning to read and write in their native language, have mastered the "mechanics" of reading in the sense of reproducing sound combinations by their graphic icons - letters, whatever they are, so there is no need to comprehend the "secret of merging sounds" or explain the difference between a sound and a letter. But the fact is that in the overwhelming majority of Russian syllables and words, the sounds themselves will be qualitatively different from the sounds of native, Karakalpak speech familiar to the student, and that, therefore, Russian sounds are separated in their own way; the student will, at best, give only a "similar" one. Russian speech, and in many cases not at all similar to it. It is enough, for example, to point out that the simplest and most common Russian syllable is *ma* (ma), a Karakalpak student will read *mo* (mo). Thus, it is impossible to rely on the fact that the student can already read words using familiar letters.

The second point is to establish as a basic rule that reading and writing must be taught immediately so as not to be re-taught later. In other words, reading in Russian must be done correctly from the very beginning, according to the laws of Russian pronunciation, and not "approximately" or "similarly". From this situation, the teacher must draw the following practical conclusion for himself: do not rush through the Russian alphabet. Experience shows that where teachers strive to quickly "go through" the Russian alphabet, this always and carelessly leads to a decrease in the quality of reading, so that then the students have to be taught further.

The third point is not to forget conversation lessons. The practice of school work shows that sometimes during this period teachers allow a one-sided passion for literacy, focusing all work only on reading and writing. This results